

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์ (Globalization) คือ ผลจากการพัฒนาการติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่งและเทคโนโลยีสารสนเทศ อันแสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของความสัมพัทธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน หน่วยธุรกิจ และรัฐบาล ทั่วทั้งโลก

โลกาภิวัตน์ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมพันธ์หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง ซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศเป็นต้น

โลกาภิวัตน์ เป็นคำศัพท์เฉพาะที่บัญญัติขึ้นเพื่อตอบสนองปรากฏการณ์ของสังคมโลกที่เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในส่วนหนึ่งของโลก ส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ของโลก

โลกาภิวัตน์เกิดจากสี่รูปแบบพื้นฐานของการเคลื่อนย้ายทุนในเศรษฐกิจโลก โดยสี่การเคลื่อนย้ายของทุนที่สำคัญคือ

1. ทุนมนุษย์ (เช่น การอพยพเข้าเมือง การย้ายถิ่น การอพยพจากถิ่นฐาน การเนรเทศ)
2. ทุนการเงิน (เช่น เงินช่วยเหลือ หนี้ หนี้สินเชื่อและการกู้ยืม ฯลฯ)
3. ทุนทรัพยากร (เช่น พลังงาน โลหะ สินแร่ ไม้ ฯลฯ)
4. ทุนอำนาจ (เช่น กองกำลังความมั่นคง พันธมิตร กองกำลังติดอาวุธ ฯลฯ)

2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรม (Culture)

สุพัตรา สุภาพ (2540) กล่าวว่า วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ มนุษย์จะเป็นผู้สร้าง ทะนุบำรุง ถ่ายทอดและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม มนุษย์เป็นสัตว์ประเภทเดียวที่มีวัฒนธรรมคือ มีวิธีการเรียนรู้รับช่วงสืบต่อกันและสร้างสรรค์เพิ่มเติม มนุษย์สร้างวัฒนธรรมได้ดีเพราะมนุษย์กายภาพและจิตใจเหนือสัตว์ทั้งปวง ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์เพราะวัฒนธรรมทำให้คนเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง สรุปแล้ววัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมใดสังคมหนึ่งที่ประกอบไปด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณีและทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

นอกจากนี้ สุพัตรา สุภาพกล่าวถึง วัฒนธรรมรองหรืออนุวัฒนธรรมไว้ว่า ประชาชาติเดียวกันเช่น ไทย จีน ก็มีการแบ่งสิ่งที่ตนยึดถือและปฏิบัติต่างกัน เนื่องจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มที่ตนสมัครใจเป็น

สมาชิกเช่น กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มนิสิตนักศึกษา กลุ่มอาจารย์ กลุ่มพ่อค้า กลุ่มชาวนา กลุ่มทหาร ตำรวจ กลุ่มกรรมกร ฯลฯ วัฒนธรรมรองเป็นวัฒนธรรมที่ใช้ในกลุ่มที่มีอาชีพ เชื้อชาติและสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน หรือต่างกับวัฒนธรรมของกลุ่มอื่นไม่มากนัก โดยบุคคลแต่ละคนสามารถเลือกที่จะร่วมกับกลุ่มที่ชอบ

วัฒนธรรมรองจึงอาจจะสอดคล้องหรือขัดกับวัฒนธรรมหลักก็ได้เช่น แพทย์ที่เป็นสมาชิกสมาคมแพทย์ต้องปฏิบัติตามที่ได้กำหนดไว้เพื่อให้แพทย์ได้ช่วยเหลือและเป็นที่ยิ่งของประชาชน ได้มากที่สุดซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของวัฒนธรรมหลักที่ทำให้ทุกคนรับบริการที่ดีที่สุด หรือนักเรียนวัยรุ่นบางกลุ่มมีวัฒนธรรมรองว่า ถ้ารักพวกพ้องจริงต้องไปตีหรือทิ้งระเบิดขวดกับผู้ที่ไม่ถูกกับตนหรือเป็นศัตรูกับตน พฤติกรรมแบบนี้จึงเป็นการขัดกับวัฒนธรรมหลักที่ทำให้ทุกคนเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน โดยอยู่ในกรอบของกฎหมายและประเพณีอันดีงาม ซึ่งวัฒนธรรมรองแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะที่เห็นได้ชัดเช่น ภาษา เสื้อผ้า กิริยาท่าทาง มรรยาท ฯลฯ แต่ในที่นี้อาจจะแยกออกเป็น

1. วัฒนธรรมรองทางเชื้อชาติ (Ethnic Subculture) เป็นวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงที่มาของชนชาติต่าง ๆ ที่มีบุคคลหลายเชื้อชาติอยู่ปะปนกันจึงมีการสัมพันธ์กันภายในกลุ่มตนและกลุ่มเชื้อชาติอื่น ทำให้ได้อิทธิพลซึ่งกันและกัน หรือจากวัฒนธรรมหลัก แต่มีบางสิ่งบางอย่างหลงเหลืออยู่เช่น จากการแต่งกาย การเลี้ยงดูเด็ก อาหารการกินและภาษา เรียกว่าวัฒนธรรมรองเช่น ชาวพม่ายังคงแต่งกายแบบพม่าหรือชาวเขาก็งยังคงแต่งกายแบบชาวเขา แม้จะได้รับความรู้ใหม่ๆจากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองให้มีวิถีชีวิตที่ดีกว่าแต่ก็ตาม แต่ในบางกลุ่มอาจเปลี่ยนแปลงไปเช่น ชาวจีนกินอาหารรสจัดขึ้น เป็นต้น

2. วัฒนธรรมรองทางท้องถิ่น (Regional Subculture) ในแต่ละภาคของสังคมหนึ่งๆ จะมีร่องรอยของประวัติความเป็นมาและการเริ่มมาตั้งถิ่นฐาน ซึ่งเป็นผลจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของผู้ที่มาตั้งรกราก ณ ที่เดียวกัน ในไทยก็เช่นกัน ในแต่ละภาคจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไป ไม่ว่าด้านภาษา การแต่งกาย ความเป็นอยู่ คนจากภาคใดจะพูดเร็ว นุ่งผ้า โสร่ง ภาคเหนือพูดช้าๆ ใส่หม้อส้มหรือด้านอาหารการกินก็เช่นกัน

3. วัฒนธรรมรองทางอาชีพ (Occupational Subculture) อาชีพแต่ละอาชีพมักจะมีแบบการดำรงชีวิตต่างกัน อาชีพก่อให้เกิดประเภทของเพื่อนฝูงที่เราจะคบ กำหนดชั้นของสังคมและเป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิตเช่น ภาษาเทคนิคของหมอ ของทนาย ของนักวิทยาศาสตร์ ฯลฯ ที่ผู้ไม่รู้หรือผู้ที่ไม่อยู่ในกลุ่มอาชีพนั้นจะฟังไม่เข้าใจของไทยเราก็เช่นกัน อาชีพเป็นเครื่องกำหนดชั้นของสังคม เช่น อาชีพรับราชการบางคนถือว่าสูงกว่าพ่อค้าเพราะถือว่ามีเกียรติมีอำนาจ นักเกษตรมีอาชีพอย่างง่าย ๆ ในขณะที่พ่อค้ามักจะเป็นนักฉวยโอกาสและค้ากำไร

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรม (Acculturation)

การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมเป็นแนวความคิดหนึ่งที่มีความหมายใกล้เคียงกับความหมายของคำว่า การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation) ส่วนคำว่า การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรม

นั้น พจนานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี 2532 ได้ความหมายว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เนื่องจากกลุ่มบุคคลต่างวัฒนธรรมกัน มีการติดต่อโดยตรงต่อเนื่องกัน ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบอย่างวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือทั้งสองกลุ่ม แต่ละกลุ่มก็ยังคงดำรงชีวิตตามแบบอย่างวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของตนอยู่ ไม่ได้ถูกทำให้ผสมกลมกลืนกันเข้าไปในอีกกลุ่มหนึ่งทีเดียว แนวคิดนี้นิยมใช้กันในหมู่นักมานุษยวิทยา

การผสมกลมกลืนและการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมมีความแตกต่างกันคือ เมื่อผ่านกระบวนการ การผสมกลมกลืนแล้ว สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งจะยอมรับค่านิยมและวัฒนธรรมของอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งมาประพฤติกปฏิบัติ จนทำให้ไม่หลงเหลือเอกลักษณ์เดิมของกลุ่มตนแต่เมื่อผ่านกระบวนการ การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมแล้ว ยังคงเหลือแบบอย่างของวัฒนธรรมของกลุ่มอยู่ ไม่ได้ถูกผสมกลมกลืนไปหมดเช่นแนวคิดแรก อย่างไรก็ตาม การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมเป็นแนวความคิดที่ถือเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การผสมกลมกลืนในระยะหลัง

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation)

เป็นนโยบายที่พยายามให้ชนกลุ่มน้อยเข้าผสมกลมกลืนกับชนกลุ่มใหญ่ โดยพยายามให้ชนกลุ่มน้อยค่อยๆ เปลี่ยนวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีของตนให้กลมกลืนหรือสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่ จนในที่สุดชนกลุ่มน้อยจะไม่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง

George M. Foster (อ้างในศิริรัตน์ แอดสกูล) อธิบายถึงการกลืนกลายทางวัฒนธรรมไว้ว่า การกลืนกลายทางวัฒนธรรมคือ ปราบฏการณ์ที่วัฒนธรรมที่แตกต่างกันสองวัฒนธรรมมาพบและสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอในระยะเวลาอันยาวนานและต่อเนื่องและได้มีการหยิบยืมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันใช้ ในที่สุด ต่างฝ่ายต่างรับเอาวัฒนธรรมของอีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นของตนอย่างแยกไม่ออกจนเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา ซึ่งไม่มีร่องรอยของวัฒนธรรมเดิม

การกลืนกลายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ใน 2 ระดับ ระดับแรกเป็นการกลืนกลายทางสังคม ได้แก่ การที่คนจากสองวัฒนธรรมรับเอาวัฒนธรรมของฝ่ายตรงข้ามไปเป็นของตนหมดสิ้น แต่เป็นการประพฤติกปฏิบัติกันภายนอกเท่านั้น ยังไม่ถึงขั้นถึงเนื้อถึงตัวเท่าใดเช่น นาย ก. และนางสาว ข. รู้จักชอบพอกัน คบกันนานๆ ต่างก็ชอบกัน เพื่อที่จะได้ชอบกันยิ่งขึ้น ก็พยายามทำตามใจกันคือ เลิกนิสัยเดิมของตนไปทำตามอย่างอีกฝ่าย ส่วนใครจะเป็นฝ่ายฝัน และใครจะเป็นฝ่ายปฏิบัติตาม อยู่ที่ปัจเจกแทรกซ้อนอื่นๆ เช่น วัฒนธรรมของใครจะแข็งแรงกว่าใครของใครสะดวกดีกว่าใครและจำนวนคนฝ่ายใดมากกว่า จนเกิดการเคยชิน หลังจากที่ได้ชอบกันและทำถูกใจกันนานๆ เข้า ก็แต่งงานกันถึงขั้นแต่งงานกันนี้จะเป็นเรื่องของการกลืนกลายทางชีวภาพ (Biological Assimilation) ซึ่งเป็นขั้นสูงสุดของปรากฏการณ์ของการกลืนกลายทางวัฒนธรรมคือ เมื่อสองวัฒนธรรมกลืนกันจริงๆ อย่างสมบูรณ์เพราะมีสมาชิกรุ่นใหม่เกิดขึ้นมาแสดงตนเป็นคนในวัฒนธรรมใหม่อันเกิดจากวัฒนธรรมเดิมสองวัฒนธรรมมาร่วมกัน การกลืนกลายทางชีวภาพจะเกิดได้ยากและเกิดได้ในอัตราที่น้อยกว่าการกลืนกลายทางสังคม

2.5 แนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Change)

การศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น มีผู้ศึกษาหลายท่านด้วยกัน ณ ที่นี้ขอนำแนวคิดของสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2530) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังนี้

1. ปัจจัยด้านนิเวศวิทยาของพื้นที่ได้แก่ ทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน ทรัพยากรรอบๆ สภาพภูมิประเทศที่ดิน ที่น้ำ ที่ราบ หนองน้ำและสภาพภูมิอากาศของชุมชน จะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่ไม่มากนักน้อยเช่น ถ้าหากชุมชนตั้งอยู่ในสภาพนิเวศวิทยาที่เหมาะสมทำให้ชุมชนมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

2. ปัจจัยด้านสาธารณูปโภค รัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติโดยการเร่งสร้างถนนหนทาง ไฟฟ้า โรงเรียน ทำให้ชุมชนชนบทได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น เมื่อถนนหนทางสามารถเข้าไปถึงหมู่บ้าน ชาวบ้านจะสามารถนำผลผลิตนำไปสู่ตลาดได้อย่างรวดเร็วและมีรายได้เพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อน

3. ปัจจัยด้านการกระจายทางวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตลอดเวลา สิ่งที่น่าสังเกตคือ การกระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบทในทุกๆด้าน ตั้งแต่ในเรื่องของครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

4. ปัจจัยด้านสื่อสารมวลชน การสื่อสารมวลชนมีอิทธิพลอย่างมากและรวดเร็วต่อชุมชนมากในปัจจุบัน ทำให้ชาวชนบทได้รับข่าวสารต่างๆอยู่ตลอดเวลา นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

5. ปัจจัยด้านชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกัน บางวัฒนธรรมอาจเอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็ว บางวัฒนธรรมยังคงอยู่และไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเช่น กลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มอาจไม่นิยม การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ ทำให้การรับวัฒนธรรมใหม่มาปฏิบัติในวิถีชีวิตความเป็นอยู่น้อยลง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นช้า

6. ปัจจัยด้านบุคลิกภาพ บุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลหรือสมาชิกแต่ละคนในชุมชนมีส่วนช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมด้วยเหมือนกัน ถ้าบุคคลที่ได้รับการศึกษาสูงมีประสบการณ์ต่างๆจากการทำงานหรือท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ได้ง่ายกว่าบุคคลอื่นๆ ตลอดจนบุคลิกของผู้นำชุมชนที่มีความรู้ ความฉลาดและความสามารถในการพัฒนาท้องถิ่น อาจมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้เช่นกัน

2.6 แนวความคิดเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว

สุพัตรา สุภาพ (2522) กล่าวถึงความสำคัญของสถาบันครอบครัวว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดเป็นหน่วยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และความร่วมมืออย่างใกล้ชิด สถาบันครอบครัวเป็นสังคมแรก ตั้งแต่แรกเกิด เติบโต ครอบครัวจะให้ตำแหน่ง ชื่อและสกุล ซึ่งเป็นเครื่องบอกสถานภาพและบทบาทในสังคม ตลอดจนกำหนดสิทธิและหน้าที่ที่สมาชิกมีต่อกันและต่อสังคม ครอบครัว มนุษย์ไม่ใช่เป็นกลุ่มทางชีววิทยาเท่านั้น แต่ยังเป็นสถาบันแห่งแรกและแห่งสำคัญของสังคม พฤติการณ์ของมนุษย์ก็ไม่ได้เป็นไปโดยสัญชาตญาณแต่เป็นไปโดยมีระเบียบแบบแผนที่กำหนดมาตรฐานความประพฤติของครอบครัว

หน้าที่ของครอบครัวมีหลายประการเช่น สร้างสรรค์สมาชิกใหม่ เลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เจริญเติบโต ให้การอบรมสั่งสอนแก่เด็กให้รู้จักระเบียบของสังคม กำหนดสถานภาพและที่สำคัญคือ ให้ความรักและความอบอุ่น ครอบครัวจะให้กำลังใจและปลุกปลอบใจเพื่อให้บุคคลสามารถผ่านอุปสรรคได้ ครอบครัวจึงเป็นแหล่งให้ความรัก ความคุ้มครองและความมั่นคงทางจิตใจแก่สมาชิก ทำให้สมาชิกมีพลังใจในการฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ได้ลุล่วงไปได้

นิพนธ์ เทพวัลย์ (2528) ให้ความเห็นว่า ในชนบทที่มีความผูกพันของสมาชิกในครอบครัวมาก แต่โครงสร้างครอบครัวเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากที่ท่ามาหากิน การทำการเกษตรที่พึ่งพาสภาพทางธรรมชาติ การย้ายถิ่นไปทำงานในเมืองใหญ่หรือไปทำงานในต่างประเทศ รวมทั้งผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังในหมู่บ้าน นอกจากนี้ ในเขตเมืองความผูกพันของสมาชิกครอบครัวมีน้อยกว่าชนบท แบบแผนประเพณีในเรื่องความรับผิดชอบของครอบครัว การเลี้ยงดูอุปการะผู้สูงอายุ

อรทัย อาจอ่ำ (2529) กล่าวถึงระบบครอบครัวของชาวเอเชียว่า ส่วนใหญ่ยังมีระบบครอบครัวที่แข็งแกร่งและมั่นคง ถึงแม้จะได้รับผลกระทบต่างๆ จากการขยายตัวเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ถ้ามองภาพรวมครอบครัวในสังคมเอเชียยังคงเป็นสถาบันหลักที่ให้ความมั่นคงทางสังคมกับสมาชิกอาวุโสของครอบครัวอยู่และยอมรับว่าการดูแลพ่อแม่ที่แก่ชราเป็นหน้าที่และสิทธิพิเศษที่บุตรหลานควรปฏิบัติหรือกระทำให้กับบิดามารดาของตนเอง ในขณะที่เดียวกัน การทอดทิ้งพ่อแม่ให้เป็นภาระการเลี้ยงดูแก่คนอื่นหรือผู้แปลกหน้าว่าเป็นบาปหรือเป็นผู้ไม่รู้จักบุญคุณ ของพ่อแม่ที่เคยเลี้ยงดู

มาลินี วงษ์สิทธิ์ (2529) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจสังคมภายในครอบครัวทำให้การดูแลผู้สูงอายุยากมากขึ้น ประกอบกับสภาพต่างๆ ในสังคมที่เกิดขึ้นเช่น การหย่าร้าง การย้ายถิ่นของคนหนุ่มสาวจากชนบทมาสู่เมืองและความจำเป็นทางเศรษฐกิจทำให้ผู้หญิงต้องเข้ามาทำงานเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น สถานการณ์เหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากถูกทอดทิ้งและคาดได้ว่า โอกาสของผู้สูงอายุในอนาคตที่จะได้รับการดูแลจากครอบครัวย่อมลดน้อยไปกว่าผู้สูงอายุรุ่นก่อนๆ

2.7 แนวความคิดเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์

Maslow ได้จำแนกความต้องการของมนุษย์ไว้ 5 ชั้น จากชั้นต่ำไปสูง ซึ่งกล่าวโดยสรุปมีดังนี้

1. ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการพื้นฐานในด้านปัจจัย ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค

2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) เป็นความต้องการที่จะได้รับการคุ้มครองในเรื่องอันตรายและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

3. ความต้องการความรัก (Love Needs) เป็นความต้องการที่จะได้รับความรักจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง และสังคม โดยรวมถึงความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมต่าง ๆ ด้วย

4. ความต้องการการยกย่องนับถือจากบุคคลอื่น ๆ (Esteem Needs) เป็นความต้องการขั้นสูงของบุคคลที่ต้องการเกียรติชื่อเสียง การเคารพ การยกย่องจากบุคคลอื่นอันก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

5. ความต้องการเป็นตัวของตัวเอง (Self Actualization Needs) เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของบุคคลที่จะมีลักษณะอันเด่นชัดของตนเอง มีศักยภาพ และสามารถดำเนินชีวิตบรรลุเป้าหมายตามที่ปรารถนา

กฤษยา ตันติผลาชีวิ กล่าวว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการพื้นฐานเช่นเดียวกับคนวัยอื่นๆ ผู้สูงอายุต้องการความรักความอบอุ่น การเอาใจใส่ ความเป็นอยู่ที่สุขสบาย ความปลอดภัยและความเป็นอิสระ การเปลี่ยนแปลงความต้องการจะไม่ใช่ไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งต้องคำนึงถึง

ความมั่นคงทางสังคม (Social security) ผู้สูงอายุต้องการการยอมรับ การดูแลเอาใจใส่จากสังคม มีอิสระในการตัดสินใจ ชอบแสดงความเป็นเจ้าของและเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม ปฏิบัติต่อภาวะทางสังคมจะมีผลต่อผู้สูงอายุ 40-65 ปี เป็นอันมาก เพราะเป็นระยะที่คนเรารู้สึกว่าตัวเองกำลังเดินถอยห่างออกจากสังคม ความสามารถและการยอมรับจากสังคมลดลง ในที่สุดเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุจะคิดว่าตนเองไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคม สังคมทอดทิ้ง ภาวะนี้ทำให้ผู้สูงอายุเริ่มมองสังคมไปในทางลบ ผู้สูงอายุจึงมักเกิดความคับข้องใจ และอารมณ์เสียได้ง่าย

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (Economic security) เป็นแรงขับทางธรรมชาติที่ทำให้คนต้องขวนขวายหาเลี้ยงชีพ แม้ในกลุ่มชนที่มีฐานะเศรษฐกิจดีก็ตาม ปัญหาการแสดงออกจะแตกต่างกันต่อเมื่อเข้าสู่วัย 65 ปี ล่วงเลยไปแล้วในผู้มีรายได้น้อย พฤติกรรมแสดงออกจะไปในทางเศร้าสร้อย น้อยเนื้อต่ำใจ คิดมาก และรู้สึกเป็นปมด้อยในตนเอง ส่วนผู้มีฐานะดีอาจจะได้รับการเลี้ยงดูที่เหมาะสม แต่ก็ยังมีภาวะหวงสิ่งของและสมบัติ ซึ่งคิดว่าตนเองยังเป็นเจ้าของอยู่ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงความสามารถทางเศรษฐกิจให้แก่ครอบครัวเห็น แต่ไม่ขวนขวายให้มีมากขึ้น

ความมั่นคงทางอารมณ์ (Emotional security) ความมั่นคงทางอารมณ์ของผู้สูงอายุจะอยู่ในระดับต่ำ ควบคุมอารมณ์ได้น้อย มีความกลัว ความวิตกกังวล และเกิดความว้าวุ่นได้ง่าย มีความหึงหวงในสิ่งที่ตนรัก และแสดงออกให้เห็นได้ชัด ความกดดันทางจิตใจดังกล่าวมีผลทำให้ผู้สูงอายุมี

พฤติกรรมแสดงออกแตกต่างกันตามระดับอายุ ทั้งนี้เพื่อหาความสงบทางจิตใจในขณะมีอารมณ์ของความคับข้องใจ การแสดงออกทางอารมณ์จะมีลักษณะต่างๆ

2.8 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวัยรุ่น

วัยรุ่นมาจากคำว่า Adolescence หมายถึง การก้าวไปสู่วุฒิภาวะ (To grow into maturity) หมายถึง การที่เด็กจะบรรลุดังขั้นการมีวุฒิภาวะ จำเป็นต้องมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปด้วยพร้อมๆกัน วัยรุ่นในแต่ละประเทศจะแตกต่างกัน ประเทศที่พัฒนาแล้วเด็กจะเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าประเทศด้อยพัฒนา การเข้าสู่วัยรุ่นของเด็กชายและเด็กหญิงใช้การเข้าสู่วุฒิภาวะทางเพศเป็นเกณฑ์ ซึ่งเด็กหญิงจะเข้าสู่วัยรุ่นก่อนเด็กชาย 1-2 ปี นับตั้งแต่การมีประจำเดือนครั้งแรกของเด็กหญิง และการหลั่งอสุจิเป็นครั้งแรกของเด็กชาย ถึงกระนั้นการเข้าสู่วุฒิภาวะทางเพศของแต่ละคนแม้จะเป็นเพศเดียวกันก็อาจจะไม่พร้อมกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการเช่น อาหาร ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม อากาศและสภาพแวดล้อมด้านต่างๆเช่น สังคมไทยมีพิธีโกนจุกให้เด็กที่เติบโตเข้าสู่หนุ่มสาว ด้านศาสนาเด็กคนใดได้บวชเรียนแล้วก็ถือว่าเป็นผู้ใหญ่ ส่วนครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงจะยอมรับเด็กว่าเป็นผู้ใหญ่เมื่ออายุ 21 ปีขึ้นไป ส่วนด้านกฎหมาย กฎหมายครอบครัวและกฎหมายมรดกของไทย ได้กำหนดเอาไว้ว่า ชายและหญิงจะสมรสกันได้เมื่อชายอายุ 17 ปี และหญิงอายุ 15 ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นผู้บรรลุนิติภาวะ

พรพิมล เจียมนาครินทร์ (2539) กล่าวว่า วัยรุ่น หมายถึง วัยที่เชื่อมระหว่างการเป็นเด็กกับการเป็นผู้ใหญ่ อันเป็นระยะที่ต้องปรับพฤติกรรมวัยเด็กไปสู่พฤติกรรมแบบผู้ใหญ่ที่สังคมยอมรับ เด็กวัยรุ่นจึงไม่ใช่เพียงการเจริญเติบโตทางด้านร่างกาย แต่หมายถึงการเจริญเติบโตทางสังคมที่อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่

สุพัตรา สุภาพ (2540) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่เปลี่ยนจากวัยเด็ก ไปสู่วัยผู้ใหญ่ที่อยู่ระหว่างความเป็นเด็กกับความเป็นผู้ใหญ่หรือเป็นวัยที่ย่างเข้าสู่ความเป็นหนุ่มสาว เป็นวัยที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนต่อความเจริญทางด้านอื่นๆ และ โสภณัท นุชนาด (2542) กล่าวว่า วัยรุ่น คือ วัยที่เจริญเติบโตเข้าสู่วุฒิภาวะทางเพศโดยสมบูรณ์ เป็นการเจริญไปพร้อมๆกันทุกๆด้าน ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นวัยที่กำลังจะพัฒนาตนเอง ไปสู่วัยผู้ใหญ่ต่อไป

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า วัยรุ่น หมายถึง วัยแห่งการเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็ก ไปสู่วัยผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา เข้าสู่วุฒิภาวะทางเพศโดยสมบูรณ์ เป็นวัยแห่งการปรับตัวและก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมาได้ง่าย ช่วงอายุของวัยรุ่นอยู่ระหว่าง 12-19 ปี

ลักษณะสำคัญของวัยรุ่น

วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงมากทั้งทางร่างกายและอารมณ์ ทำให้วัยรุ่นต้องมีการปรับตัวเข้ากับสังคมเพราะเกิดความสับสนในบทบาทของตนเอง แสวงหาความสามารถของตนเอง ซึ่งเป็นช่วงวิกฤติของการปรับตัว ทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับวัยรุ่นต่างยอมรับว่าเป็นวัยของการเปลี่ยนแปลง

ดังนั้น ในการศึกษาพฤติกรรมของวัยรุ่นจึงจำเป็นต้องทราบลักษณะสำคัญของวัยรุ่น ดังนี้ (พรพิมล เจียมนาครินทร์, 2539)

1. เป็นวัยแห่งการเสริมสร้าง (Period of Reconstruction) ในวัยนี้ความเจริญเติบโตทางร่างกายจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และค่อนข้างช้าลงในตอนปลาย
2. เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง (Period of Transformation) ในวัยนี้เป็นวัยที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับชีวิตของวัยรุ่นมากมาย ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และความรู้สึกนึกคิด
3. เป็นวัยที่มีความคิดอยากเป็นอิสระ (Period of Independence) โดยเริ่มคิดพึ่งพาตนเอง อยากเรียนรู้ความผิดพลาดด้วยตนเอง มากกว่าจะเรียนรู้จากคำสั่งสอน ชอบโต้เถียง ถ้าได้รับการขัดขวางอย่างรุนแรงมักจะมีความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ และหาทางออกในทางผิดๆ ได้
4. เป็นวัยที่ต้องเผชิญปัญหา (Period of Problem) เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ซึ่งเรียกว่า วัยวิกฤต ปัญหาต่างๆ ในการปรับตัวมักเกิดขึ้นเสมอ มีการตัดสินใจอย่างรวดเร็ว วุฒิภาพ แสดงออกทางด้านอารมณ์อย่างรุนแรงและรวดเร็ว อาจเรียกอีกอย่างว่า เป็นวัยพายุบุแคม และความเครียด (สุชา จันทน์เอม, 2540)

ปัญหาของวัยรุ่น

วัยรุ่นทุกคนมีธรรมชาติที่ต้องการพึ่งพาผู้ใหญ่ ในเรื่องการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานที่ช่วยตัวเองไม่ได้ พฤติกรรมที่แสดงออกจึงเป็นไปเพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้ใหญ่ ถ้าได้รับการตอบสนอง เด็กก็จะมีความสุขและแสดงพฤติกรรมตามความต้องการของผู้ใหญ่ และจะแสดงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาก็คือเมื่อไม่ได้รับความสนใจ หรือความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่ พฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นที่เป็นปัญหาส่วนใหญ่มักจะใช้วิธีการต่างๆ ที่ไม่เหมาะสม ซึ่งผู้ใหญ่มักจะไม่เห็นด้วย และวัยรุ่นมักจะไม่นำสิ่งถึงผลที่จะตามมา จะทำไปด้วยความคึกคะนองและทำทายเป็นปัญหาเกี่ยวกับวัยรุ่นจะมีลักษณะปัญหาแยกตามสาเหตุได้ 3 ประการ ดังนี้

1. ปัญหาที่เกิดจากตัววัยรุ่น (Self-originated Aspect) เป็นปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและอารมณ์ของวัยรุ่น เป็นสาเหตุของความว้าวุ่นใจ กังวลใจ เช่น การมีสิ่ว การมีหนองเครา การหลังอสุจิของผู้ชาย และการมีประจำเดือนของผู้หญิง ซึ่งวัยรุ่นถือว่าเป็นภาวะวิกฤต แต่ถ้าเด็กได้รับความรู้ที่ถูกต้องก็จะเกิดความเข้าใจทำให้หายกังวลลงได้
2. ปัญหาที่เกิดจากสังคมของเด็กวัยรุ่น (Social Response Aspect) เป็นปัญหาที่เกิดจากสังคมแวดล้อมตัววัยรุ่น เช่น พ่อแม่ ผู้ใหญ่ในครอบครัว ไม่เข้าใจความรู้สึกและพัฒนาการของวัยรุ่น ซึ่งมักเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและช่องว่างระหว่างวัย หรือปัญหาการคบเพื่อน การทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันของวัยรุ่น เป็นต้น
3. ปัญหาจากปฏิกิริยาต่อต้านของวัยรุ่นที่มีต่อสังคม (Reaction Aspect) รายงานขององค์การอนามัยโลกได้กล่าวถึงปัญหาของวัยรุ่นในช่วงทศวรรษ 1980 วัยรุ่นจะต้องเผชิญกับปัญหาที่สำคัญอย่างน้อย 4 ประการ ประการแรก คือ ปัญหาด้านการศึกษา วัยรุ่นจำนวนมากไม่สามารถศึกษาต่อจนถึงระดับ

มัธยมศึกษา การได้รับการศึกษาน้อยจะส่งผลกระทบต่ออาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิตตนเองและครอบครัว ซึ่งเป็นสาเหตุต่อเนื่องถึงปัญหาประการที่สอง คือ การว่างงาน วัยรุ่นหางานยากกว่าคนที่มีอายุมากกว่า โดยเฉพาะวัยรุ่นที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี จะมีอัตราการว่างงาน 2-10 เท่าตัวขึ้นไป ประการที่สาม ปัญหาการแต่งงานและการตั้งครรภ์ แม้ว่าในปัจจุบันอายุการแต่งงานของสตรีจะสูงขึ้น เนื่องจากการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อประกอบอาชีพ แต่จากการศึกษาส่วนใหญ่พบว่า ปัจจุบันวัยรุ่นมีทัศนคติว่าการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานเป็นเรื่องปกติ ในขณะที่สังคมไทยกดดันเพศหญิงในเรื่องการวางตัวและความประพฤติทางเพศทำให้ยากที่จะแสดงออก หรือพูดคุยในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์อย่างปลอดภัยกับคู่นอนของตน ทำให้มีวัยรุ่นจำนวนไม่น้อยที่ตั้งครรภ์โดยไม่พึงปรารถนาเนื่องมาจากการมีเพศสัมพันธ์ที่เร็วเกินไป และประการสุดท้าย วัยรุ่นมักมีปัญหาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การตั้งครรภ์นอกสมรส ภาวะแทรกซ้อน และภาวะเสี่ยงจากการตั้งครรภ์และการคลอดในมารดาอายุน้อยปัญหาการเจ็บป่วย และการตายของทารก ซึ่งถือว่าเป็นผลของการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงปรารถนา ซึ่งทุกประเทศต่างก็พยายามที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาเหล่านี้

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงธรรมชาติ ลักษณะความต้องการ ความสนใจ ปัญหาของวัยรุ่น ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของวัยรุ่น อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา และสังคม ตลอดจนผลกระทบจากสภาพแวดล้อมในสังคมซึ่งนอกจากสภาพของครอบครัวที่ขาดความรักความอบอุ่นแล้ว วัยรุ่นยังเกิดการเรียนรู้จากสื่อต่างๆ จึงทำให้วัยรุ่นเกิดพฤติกรรมไม่เหมาะสมจากการลอกเลียนแบบจากสื่อต่างๆ ประกอบกับพัฒนาการตามวัยของวัยรุ่นที่ชอบการรวมกลุ่มกับเพื่อนต้องการการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน จึงมักจะทำตามพฤติกรรมของกลุ่มเพื่อนได้ และถ้าวัยรุ่นขาดทักษะทางอารมณ์แล้วจะทำให้วัยรุ่นถูกชักนำไปสู่พฤติกรรมปัญหาที่ไม่เหมาะสมได้มากขึ้น

2.9 แนวคิดเกี่ยวกับวัยกลางคน

วัยกลางคนถูกให้ความหมายหลายมิติ ทั้งในมิติอายุ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและประสบการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต ในการศึกษาครั้งนี้ จะกล่าวถึงในมิติด้านอายุ ดังนี้

การนิยามความหมายของวัยกลางคนนั้นพบว่ายังไม่ได้มีการระบุอย่างชัดเจน คำว่า Midlife ปรากฏครั้งแรก ใน Funk and Wagnall's Standard Dictionary ในปี ค.ศ. 1895 โดยให้ความหมายว่าเป็นช่วงชีวิตที่อยู่ระหว่างวัยหนุ่มสาวและวัยสูงอายุ (Lachman, 2004) นอกจากนี้ วัยกลางคน (Middle-age) คือ ช่วงชีวิตที่มีอายุประมาณ 40 ถึงประมาณ 60 ปี (Merriam-Webster's Medical Dictionary, 2002) ในขณะที่ Oxford English Dictionary (2004) ได้ให้ความหมายของ Midlife ว่าเป็นช่วงกลางของชีวิตคน โดยมีอายุระหว่าง 45-60 ปี ในบางกรณีการพิจารณาช่วงวัยกลางคนจะเริ่มต้นที่อายุ 35 ปี และสิ้นสุดที่ 75 ปี (Lachman, 2001) แต่โดยปกติแล้วช่วงอายุวัยกลางคนจะเริ่มต้นที่ อายุ 40 ปี และสิ้นสุดที่อายุ 60 ปี หรือ 65 ปี (Lachman, 2004)

ในประเทศไทย จากพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2542) กลางคน หมายถึง อายุพ้นวัยหนุ่มสาว แต่ยังไม่แก่ โดยไม่ได้ระบุช่วงอายุ มีนักวิชาการไทยบางท่านแบ่งช่วงเวลาของวัยผู้ใหญ่ ออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ วัยผู้ใหญ่ตอนต้น วัยกลางคน และวัยสูงอายุ โดยกำหนดช่วงอายุ ของผู้ใหญ่ในแต่ละวัยไว้ ดังนี้คือ วัยผู้ใหญ่ตอนต้น จะเริ่มเมื่ออายุ 20-25 ปี ถึง 40 ปี วัยกลางคนจะเริ่มเมื่ออายุประมาณ 40-60 ปี (ศรีเรือน แก้ว กังวาล, 2537) โดยกำหนดช่วงวัยกลางคนว่า มีอายุประมาณ 40-60 ปี

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ การกล่าวถึงช่วงอายุของวัยกลางคนนั้น ยังไม่ตรงกัน ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดช่วงอายุของวัยกลางคน คือ บุคคลที่มีอายุระหว่าง 25-59 ปี ซึ่งเป็นวัยที่มีการเพิ่มและเปลี่ยนแปลงบทบาทและพัฒนาการไปเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบ ต่อตนเองและสังคม นับเป็นช่วงแห่งการประกอบอาชีพที่มั่นคง มีครอบครัว เพื่อการมีฐานะเป็นปึกแผ่น โดยผู้ที่ปรับตัวได้อย่างเหมาะสม จะสามารถประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ทำภาระหน้าที่ความ รับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และได้รับการยอมรับในสังคม

บุคคลในวัยผู้ใหญ่ หรือวัยกลางคนมีสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต 5 ด้าน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ภาระในครอบครัว การรับรู้ สถานภาพเศรษฐกิจของครอบครัว และการรับรู้การสนับสนุนจากเพื่อน

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสกับคุณภาพชีวิต

การพิจารณาความสำเร็จและความล้มเหลวของชีวิตแต่งงานใน 2 แนวทาง แนวทางแรกเน้นที่ ความมั่นคงในชีวิตสมรส ตามแนวนี้ชีวิตแต่งงานที่มั่นคงถูกกำหนดให้สิ้นสุดลงด้วยการตายจากกันตาม ธรรมชาติของคู่สมรส สำหรับแนวที่สองเน้นมุ่งเน้นที่คุณภาพของความสัมพันธ์ในชีวิตสมรส (Quality of Marital Relationship) ในช่วงเวลาที่อยู่ร่วมกัน เช่น การปรับตัวในชีวิตสมรส ความพึงพอใจในชีวิต สมรส ความสุขในชีวิตสมรส บุรณภาพของชีวิตสมรสและอื่น ๆ (งามตา วนิทานนท์และคณะ, 2545)

กล่าวได้ว่า คุณภาพชีวิตสมรส หมายถึง ลักษณะทั้งด้านคุณภาพและปริมาณของการปฏิบัติสัมพันธ์ และการทำหน้าที่ของคู่สมรสหลายด้าน ได้แก่ การปรับตัวเข้าหากัน ได้ดี มีการสื่อสารระหว่างกันอย่าง เพียงพอ มีความสุขและความพึงพอใจในชีวิตสมรสมาก เป็นต้น

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส หมายถึง การรายงานปริมาณความถี่ที่สามีและภรรยา แสดงถึงการปฏิบัติต่อกันในทิศทางที่สอดคล้องกัน ในเรื่องต่างๆ จากการใช้ชีวิตร่วมกัน ได้แก่ เรื่อง อาชีพการงาน การเห็นอกเห็นใจกัน การช่วยเหลือกัน การปฏิบัติต่อกันทางด้านอารมณ์และด้านวัตถุ สิ่งของ ตลอดจนความไม่เข้าใจกันระหว่างสามีกับภรรยา วัดได้โดยใช้แบบวัดของงามตา วนิทานนท์ และคนอื่นๆ (2545)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับมารดาและบิดามารดากับบุตร

ความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับมารดาและบิดามารดากับบุตร เป็นความสัมพันธ์สองลักษณะที่ ส่งผลแทรกแซงกันและกันอย่างแยกจากกันไม่ได้ ความสัมพันธ์ที่ดีของบิดามารดาเสริมสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรที่แข็งแกร่งและน่าพึงพอใจ การเปลี่ยนแปลงคุณภาพ

ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรถือเป็นวิกฤตการณ์ที่ทำให้ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดาส่งผลเสียถึงบุตรได้ ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรบิดามารดาเป็นเสมือนเกราะป้องกันผลกระทบที่เกิดจากการรับรู้ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดาได้ (งามตา วนิทานนท์ และคณะ, 2545)

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร หมายถึง การรายงานของบิดามารดาถึงปริมาณความสัมพันธ์กับบุตรในด้านการมีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ความเข้าใจกัน การช่วยเหลือสนับสนุนกัน ตลอดจนความขัดแย้ง และการที่บิดามารดาารู้สึกว่าบุตรไม่เข้าใจตน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร เช่น งานวิจัยของเฮอร์ลิส และอินสเลีย (งามตา วนิทานนท์ และคณะ, 2545) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ทางตรงและทางอ้อมระหว่างความไม่ลงรอยกันในชีวิตสมรส คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร การตระหนักเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของบุตรกับพฤติกรรมที่มีปัญหาของบุตร ได้แก่ พฤติกรรมก้าวร้าวและพฤติกรรมถอยหนี กลุ่มตัวอย่าง คือ มารดามีอายุเฉลี่ย 33.9 ปี โดยให้เด็กเลือกคำที่สามารถบรรยายความสัมพันธ์ระหว่างตนกับมารดาได้ดีที่สุด และทำการสัมภาษณ์มารดาเกี่ยวกับเวลาที่บิดาและมารดาให้แก่นบุตรต่อสัปดาห์ พบว่า ตัวแปรคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดา และการตระหนักเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของบุตรเป็นตัวกั้นกลางระหว่างความไม่ลงรอยในชีวิตสมรสกับพฤติกรรมถอยหนีจากสังคม โดยตัวแปรความไม่ลงรอยในชีวิตสมรสร่วมกับตัวแปรกั้นกลางสองตัวแปรทำนายพฤติกรรมถอยหนีจากสังคมได้ร้อยละ 43 และโดยความไม่ลงรอยในชีวิตสมรสร่วมกับตัวแปรคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดา ทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้ ร้อยละ 17 จากผลงานวิจัยดังกล่าว ถ้าบิดามารดารักษาสัมพันธภาพที่ดีกับบุตรไว้ได้ แม้จะมีชีวิตสมรสที่ขัดแย้งไม่ลงรอยกัน ความสัมพันธ์ที่ดีกับบุตรจะเป็นเสมือนเกราะป้องกันผลกระทบทางอารมณ์ของบุตรที่เกิดจากการรับรู้ความขัดแย้งระหว่างบิดากับมารดาได้ และเมื่อบุตรมีการแสดงออกทางอารมณ์และพฤติกรรมที่เหมาะสม บิดามารดาย่อมมีความพึงพอใจและชีวิตครอบครัวมีความสุข

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะของบิดามารดาที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูบุตรเพื่อส่งเสริมให้เป็นคนดีนั้น บิดามารดาควรที่จะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รวมไปถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับบุตรอย่างใกล้ชิดเพื่อที่จะทำให้สัมพันธภาพในครอบครัวอบอุ่น ช่วยเหลือและห่วงใยซึ่งกันและกัน จะทำให้ทุกคนในครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดี

3. ภาวะในครอบครัวกับคุณภาพชีวิต

การรับรู้ภาวะในครอบครัว คือการรับรู้ถึงสภาวะที่บุคคลต้องทำหน้าที่เป็นความรับผิดชอบ ต่อสมาชิกครอบครัว เช่น ภาระด้านการเงิน เวลาที่ต้องดูแลเอาใจใส่คนในครอบครัว และจำนวนคนในครอบครัวที่ต้องคอยดูแลเอาใจใส่ (อัจฉรา วงศ์วัฒนมงคล, 2533) ซึ่งความรับผิดชอบที่บุคคลมีต่อครอบครัว เช่น การเอาใจใส่เลี้ยงดูบุตร ให้ความรัก ให้การศึกษา และส่งเสริมด้านอาชีพแก่บุตร การมีสัมพันธภาพที่ดีกับคู่สมรส รวมถึงการพยายามแก้ไขการดำเนินชีวิตประจำวันในบ้าน ตลอดจนความ

สะดวกสบายและความเป็นระเบียบในบ้าน เช่น การควบคุมค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ไม่ให้สิ้นเปลืองมาก การรู้จักเก็บออม เป็นต้น

สรุปได้ว่าภาวะในครอบครัว หมายถึง ปริมาณการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับภาวะที่ต้องรับผิดชอบในครอบครัวในด้านต่างๆ ได้แก่ 1) ด้านการเงิน วัตถุประสงค์ของ 2) การดูแลบุคคลในครอบครัวเช่น ลูก สามี หรือภรรยา หรือญาติผู้ใหญ่ เป็นต้น และ 3) ด้านภาระงานบ้าน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะในครอบครัว บุญใจ ศรีสถิตราภรณ์ (2530) พบว่าภาวะหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัวเป็นตัวแปรลำดับที่ 2 ร่วมกับเจตคติต่อวิชาชีพ รูปแบบตารางปฏิบัติงานและความสัมพันธ์กับครอบครัว ในการทำนายผลด้านการปฏิบัติงานได้ร้อยละ 10.62 จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น จึงคาดได้ว่าคนที่บุคคลจะมีความพึงพอใจในชีวิตด้านการทำงาน และด้านครอบครัวมาก นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีการรับรู้ภาวะรับผิดชอบการดูแลครอบครัว เช่น ด้านการเงิน และหรือการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวน้อย จะเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิตที่ความรับผิดชอบการดูแลครอบครัว การงาน และสังคมในระดับมากกว่า บุคคลที่มีการรับรู้ว่าตนมีภาระของครอบครัวของตนเองมาก

4. การรับรู้สภาพเศรษฐกิจของครอบครัวกับคุณภาพชีวิต

งามตา วนิทานนท์ และคณะ (2545) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การรับรู้สภาพภาพเศรษฐกิจของครอบครัว หมายถึง การรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับฐานะทางการเงินของครอบครัว ปริมาณการรับรู้ ปัญหาด้านการชำระค่าใช้จ่ายรายเดือน ด้านค่าครองชีพประจำวัน

ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับฐานะทางการเงินของครอบครัว ประเมินโดยให้บุคคลรายงานปริมาณการรับรู้ ปัญหาด้านการชำระค่าใช้จ่ายรายเดือน ด้านค่าครองชีพประจำวัน การตระหนักถึงความยากลำบากในฐานะการเงินของครอบครัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นในรูปของการงดเว้นหรือการเลื่อนเวลาในการใช้จ่ายตลอดจนการจัดการเพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัว

งามตา วนิทานนท์ และคนอื่นๆ (2545) ได้ศึกษาปัจจัยเชิงเหตุของคุณภาพชีวิตสมรส โดยกลุ่มตัวอย่าง คือ สามีหรือภรรยาที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร 962 คนอายุเฉลี่ย 35.05 ปี มีบุตร 1 คนขึ้นไป ผลการวิเคราะห์อภิมวล (Path Analysis) ในกลุ่มภรรยา 601 คน พบว่า อิทธิพลของตัวแปรในกลุ่มภรรยา เมื่อนำตัวแปรเชิงเหตุจากกลุ่มตัวแปรต่าง ๆ 4 กลุ่ม เฉพาะที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสในกลุ่มภรรยาอย่างเด่นชัดจำนวน 6 ตัวแปร เข้าร่วมกันเพื่อทำนายความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสได้ร้อยละ 77 และทำนายได้ร้อยละ 75 ในกลุ่มสามีด้วย ในบรรดาตัวแปรเชิงเหตุสำคัญเหล่านี้ การรับรู้ว่าครอบครัวมีสภาพเศรษฐกิจที่ดีมาก มีอิทธิพลทางตรงต่อความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส

จากงานวิจัยข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การรับรู้สภาพเศรษฐกิจของตนเอง มีความสัมพันธ์ที่ชัดเจนกับความรู้สึก ความพอใจในชีวิตด้านครอบครัวของผู้ใหญ่วัยกลางคน บุคคลที่มีการรับรู้สภาพเศรษฐกิจของตนเองสูง จะเป็นผู้ที่รับรู้ว่าการครอบครัวมีความพึงพอใจในชีวิตที่ดีมากกว่า บุคคลที่มีการรับรู้สภาพเศรษฐกิจของตนเองต่ำ

5. การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อน

การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การรับรู้ของบุคคลว่ามีคนใกล้ชิดซึ่งตนให้ความสำคัญคอยให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้านรูปธรรมและนามธรรม ในยามที่มีความต้องการ

อัจฉรา วงศ์วัฒนามงคล (2533) ให้ความหมายว่าเป็นสิ่งที่ผู้รับการสนับสนุนได้รับการช่วยเหลือด้านข้อมูล ข่าวสาร วัสดุสิ่งของหรือการสนับสนุนด้านจิตใจจากบุคคลหรือกลุ่ม ได้แก่ บุคคลในครอบครัว เช่น บิดามารดา สามีภรรยา ญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน ความต้องการการสนับสนุนทางสังคม

สุรพล ไชยเสนาะ (2536) ให้ความหมายว่า เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ที่ประกอบด้วย การสนับสนุน 4 ชนิด คือ 1) การสนับสนุนด้านอารมณ์ เป็นความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ ดูแลเอาใจใส่ มีความรักผูกพัน 2) การสนับสนุนด้านการยอมรับและเห็นคุณค่า เป็นการประเมินเปรียบเทียบพฤติกรรม เช่น การเห็นพ้องการรับรอง การให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อนำไปใช้ในการประเมินตนเอง หรือเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น ที่อยู่ในสถานการณ์คล้ายกัน ทำให้เกิดความมั่นใจ 3) การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสารเป็นการให้ข้อมูล คำแนะนำ ข้อเท็จจริง แนวทางเลือกหรือปฏิบัติ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ได้ 4) การสนับสนุนด้านสิ่งของ การเงิน หรือแรงงาน เป็นการช่วยเหลือโดยตรงต่อความจำเป็นของคน เช่น เงินทอง แรงงาน หรือเวลา เป็นต้น

สรุปได้ว่า การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อน หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ว่าคุณเคยได้รับหรือคาดว่าจะได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อน เพื่อนสนิท และเพื่อนร่วมงาน เมื่อมีความต้องการทางด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคม เช่น การได้รับความรัก ความเห็นอกเห็นใจ การยอมรับ การได้รับคำแนะนำ การได้รับข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการได้รับการช่วยเหลือด้านสิ่งของทรัพย์สินเงินทอง ในสถานการณ์จำเป็นอย่างเพียงพอ ที่จะบรรเทาหรือลดความรุนแรงของปัญหาลดความเครียด และป้องกันมิให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ อันไม่พึงปรารถนา

การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อน ทำให้บุคคลที่อยู่ในช่วงผู้ใหญ่วัยกลางคน เป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในการทำงาน ชีวิตครอบครัว และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมมาก

2.10 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

วัยสูงอายุเป็นวัยที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมากขึ้น เนื่องจากเป็นวัยที่มีความเสื่อมตามธรรมชาติ และมีความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ทำให้ผู้สูงอายุต้องพึ่งพาผู้อื่นมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ได้แก่ ผิวหนังแห้ง แดงง่าย ความยืดหยุ่นของเส้นเลือดลดลง ความจุและการขยายตัวของปอดลดลง ขนาดและความแข็งแรงของกล้ามเนื้อลดลง ประสิทธิภาพการทำงานของทางเดินอาหารลดลง การทำงานของไตลดลง การหลังฮอร์โมนเพศลดลง รวมถึงเซลล์สมองลดลง การตอบสนองต่อการกระตุ้นซ้ำ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543) ส่วนด้านจิตใจ ผู้สูงอายุจะมีอารมณ์ไม่มั่นคง โกรธและน้อยใจง่าย มีความรู้สึกท้อแท้ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีความเสื่อมทางด้านร่างกายจนไม่

สามารถพึ่งตนเองได้ หรือผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้ของตนเองต้องพึ่งพาลูกหลาน จะรู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่าขาดความมั่นใจในตนเอง นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นอุบัติเหตุ หรือกิจกรรมสังคมลดลง ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองสูญเสียอำนาจและไม่มีคุณค่าในตนเอง ทำให้ผู้สูงอายุต้องพึ่งพาผู้อื่นมากขึ้น โดยเฉพาะบุตรหลาน คู่ชีวิต สมาชิกในชุมชน หรือเจ้าหน้าที่ที่มียุทธศาสตร์ เป็นต้น

ในปัจจุบันสภาพของสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ไม่ว่าจะเป็นระบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับวัตถุ และมีการแข่งขันเชิงธุรกิจมากขึ้น ผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานต้องทำงานหนักมากขึ้น และใช้เวลาในการทำงานยาวนานขึ้นกว่าเดิมในแต่ละวัน ทำให้สัมพันธภาพในครอบครัวลดลง สมาชิกในครอบครัวมีความห่างเหินกันมากขึ้น อีกทั้งผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมในชุมชนเมืองทำให้มีการย้ายถิ่น ผู้คนหลั่งไหลเข้ามาทำงานในเขตอุตสาหกรรมและเขตเมืองหลวง บางครอบครัวทอดทิ้งผู้สูงอายุไว้ในชนบท บางครอบครัวพาผู้สูงอายุย้ายตามมาด้วย แต่ปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่บ้านตามลำพังกับสภาพแวดล้อมที่ผู้สูงอายุไม่คุ้นชิน (อัจฉราพร สี่หิรัญวงศ์ และคณะ, 2544) และจากความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างวัยที่ห่างเหิน ทำให้ช่องว่างระหว่างวัยสูงขึ้น และเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างลูกหลาน กับผู้สูงอายุ อาจทำให้เกิดการโต้เถียงและขัดแย้งกันได้ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม ยังส่งผลให้ลักษณะของครอบครัวไทยเปลี่ยนแปลงไป จากครอบครัวขยายที่มี ปู่ ย่า ตา ยาย ลูก ป้า น้า อา ลูกๆ หลานๆ อยู่ด้วยกันอย่างอบอุ่น มีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน กลายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว ที่มีเฉพาะ พ่อ แม่ ลูก ด้วยเหตุที่แต่ละคนต่างแยกครอบครัว ทำให้ความผูกพันใกล้ชิดกับผู้สูงอายุลดน้อยลง ลูกหลานได้มีโอกาสพูดคุยซึมซับวัฒนธรรม ความงดงามต่างๆ จากผู้สูงอายุน้อยลง ทำให้ค่านิยมการเคารพผู้อาวุโสลดลงด้วย ไม่เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ ขาดความเคารพผู้สูงอายุ ทำให้ลูกหลานไม่มีความเคารพยำเกรงผู้สูงอายุ และปฏิบัติไม่เหมาะสมต่อผู้สูงอายุได้ง่าย (สุธีรา ทอมสัน, 2538)

ความเชื่อดั้งเดิมของชาวอิสาน เปรียบผู้สูงอายุเสมือนเสาหลักของสังคม เป็นที่เคารพยกย่องของลูกหลาน (อุดม บัวศรี, 2546) ผู้สูงอายุ เป็นวัยที่เชื่อมต่อกับวัยกลางคน ซึ่งวัยกลางคนจะเริ่มเมื่ออายุประมาณ 40-60 ปี และวัยสูงอายุจะเริ่มตั้งแต่ 60 ปี เป็นต้นไป (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2537)

การให้ความหมายของผู้สูงอายุ มีเกณฑ์กำหนดไว้ เช่น เกณฑ์ตามอายุ โดยผู้ที่มีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ ถือเป็นผู้สูงอายุ (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2547) และเกณฑ์ตามการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ซึ่งวัยสูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงของร่างกายจิตใจและสังคม

Hooyman and Kiyak, (1991) ได้แบ่งวัยสูงอายุเป็น วัยเริ่มสูงอายุ (Young-old) คือ ตั้งแต่อายุ 65-74 ปี วัยผู้สูงอายุ (Old) คืออายุตั้งแต่ 75-84 ปี และวัยสูงอายุมาก (Oldest-old) คือ อายุตั้งแต่ 85 ปีขึ้นไป ทั้งนี้เนื่องจากประเทศตะวันตกส่วนใหญ่จะเริ่มนับว่าเป็นผู้สูงอายุตั้งแต่อายุ 65 ปีขึ้นไป

จากที่กล่าวมาแล้ว การกำหนดช่วงอายุของผู้สูงอายุพบว่าส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์เกี่ยวกับอายุ ดังนี้ ผู้สูงอายุ คือบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

2.11 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เดชา วาณิชโรตม์ (2547) ศึกษาเรื่อง ชีวิตหญิงไทยในต่างแดนระหว่างปี 2546-2547 พบว่าโดยส่วนใหญ่มีชีวิตสมรสที่ราบรื่น ฝ่ายหญิงสามารถปรับตัวได้ทั้ง เรื่องภาษา วิถีชีวิตในสังคมใหม่และเข้ากันได้ดีกับครอบครัวของฝ่ายชาย ชีวิตภายหลังการสมรสทำให้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีขึ้น โดยมีค่าใช้จ่ายส่วนตัวที่เพิ่มขึ้นจากเดิมกว่า 10 เท่าตัว หัวหน้าครอบครัวทำหน้าที่แบกรับภาระรับผิดชอบในเรื่องพ่อแม่และบุตรที่เกิดจากสามีเดิม รวมภาระค่าใช้จ่ายภายในบ้านทั้งหมด

นอกจากนี้ ประเทศมีรายได้จากการใช้จ่ายในการเดินทางเข้ามาพักผ่อน ชื้อสินค้าอุปโภคบริโภค ตลอดจนจอนสังหาริมทรัพย์ต่างๆ ซึ่งจะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนได้ในระดับหนึ่ง แต่อาจเกิดทัศนคติทางลบที่มีต่อชายไทย ชาวชนไทยในชุมชนชนบทมีค่านิยมในเชิงวัตถุ ซึ่งประเด็นที่จะต้องศึกษาอย่างจริงจังต่อเนื่อง เพื่อหาแนวทางมาตรการป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อสังคมในอนาคต

เดชา เต็งเมือง (2539) พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวกับการผลิต การศึกษาทำให้เกิดการย้ายถิ่น โครงสร้างประชากรวัยกลางคนลดลง ทำให้ไม่สามารถเป็นที่พึ่งของผู้สูงอายุได้ต่อไป ปัญหาสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ ความวิตกกังวลถึงบุตรหลานที่ต้องย้ายถิ่นเพื่อหางานทำในเมือง โดยเฉพาะพวกที่มีรายได้น้อย กลัวจะได้รับความลำบาก ความวิตกกังวลเรื่องพฤติกรรมของบุตรหลานวัยรุ่นจะไปติดยาเสพติด

ชัยพล พลเยี่ยม (2542) ศึกษาถึงวิถีชีวิตของหญิงชนบทอีสานที่แต่งงานกับชาวต่างชาติ: กรณีศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ดพบว่า วิถีชีวิตของหญิงชนบทอีสานชาวจังหวัดร้อยเอ็ดหลังแต่งงานกับชายชาวต่างชาติมีการเปลี่ยนแปลงไปและพบว่ามีการย้ายหลักในการดำเนินชีวิตคือ บริโภคอาหารที่หามาได้จากธรรมชาติและมีการซื้ออาหารจากร้านค้าท้องตลาดเพิ่มมากขึ้น สำหรับที่อยู่อาศัยสร้างขึ้นมีลักษณะสี่เหลี่ยมยาวมีรั้วมีบริเวณ รูปทรงทันสมัยคล้ายวัฒนธรรมต่างชาติ เครื่องนุ่งห่มนิยมสวมกางเกงและเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่หาซื้อได้ตามท้องตลาด และการรักษาโรคส่วนใหญ่นิยมรักษาโรคโดยใช้ยาแผนปัจจุบันมากกว่ายาสมุนไพร วิถีชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของหญิงชนบทอีสานชาวจังหวัดร้อยเอ็ด หลังแต่งงานกับชาวต่างชาติ เมื่อไปทำงานต่างประเทศและแต่งงานกับชาวต่างชาติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ ห่างเหินจากครอบครัวเดิม สภาพโภชนาการในครอบครัวเดิมดีขึ้น นำรายได้มาใช้จ่ายในการบริโภคเครื่องอำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้นสามารถส่งสมาชิกในครอบครัวเรียนในระดับสูงขึ้น เพราะมีรายได้ประจำเดือนและนำเงินไปชำระหนี้ จนทำให้ภาวะหนี้สินหมดไป มีการรับเอาวัฒนธรรมชาวต่างชาติมา

ใช้ได้แก่ พัฒนาการแต่งกายเป็นแบบสากลมากขึ้น วัฒนธรรมการรับประทานอาหารตะวันตกและหญิงชนบทอีสานชาวจังหวัดร้อยเอ็ด มีทัศนคติที่ดีต่อสามีชาวต่างชาติ รวมทั้งให้ความเคารพสามีและปฏิบัติตัวเป็นภรรยาที่ดี

บัวพันธ์ พรหมพักพิง (2548) พบว่า หญิงที่เข้าสู่การแต่งงานแม้จะมีสภาพการดำเนินชีวิตที่ลำบากแต่ไม่ใช่กลุ่มคนที่จนที่สุดของชุมชน ภายหลังจากการเข้าสู่การแต่งงานได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรของครัวเรือน โดยเฉพาะทรัพยากรทางวัตถุ และการเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเห็นได้ชัด กลุ่มผู้หญิงที่แต่งงานกับชาวตะวันออก มีการช่วยเหลืองานส่วนรวมของชุมชน และการลงทุนปรับปรุงหรือสร้างบ้านใหม่ มากกว่าหญิงที่แต่งงานกับชาวตะวันตก การแต่งงานกับชาวต่างชาติ เป็นเรื่องที่ชุมชนให้การยอมรับและมีได้กีดกัน หรือมีทัศนคติในทางลบต่อการแต่งงาน และผู้หญิงที่แต่งงานกับชาวต่างชาติ ชุมชนไม่ค่อยพอใจกับประเพณีตัวในบางด้าน เช่น การแต่งกาย การเล่นการพนัน ของหญิงที่แต่งงานกับชาวตะวันตก กลุ่มผู้หญิงที่แต่งงานกับชาวตะวันตกให้คุณค่าเรื่องสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกมากกว่าผู้หญิงที่แต่งงานกับชาวตะวันออก ทั้งกลุ่มที่แต่งงานกับชาวตะวันตกและชาวตะวันออก ต่างยังดำรงความสัมพันธ์กับครัวเรือนและชุมชนอย่างดีต่อไป และในบางด้านพบว่าความสัมพันธ์มีมากขึ้น

พัชรินทร์ ลาภานันท์ พบว่า การแต่งงานข้ามชาติในสังคมไทยมิใช่ปรากฏการณ์ที่เพิ่งจะมีขึ้น สมัยรัชกาลที่ 5 มีการแต่งงานระหว่างชาวสยามและชายจีนที่เข้ามาค้าขายและอาศัยอยู่ในประเทศสยาม ระยะต่อมาการตั้งฐานทัพอเมริกันในประเทศไทยระหว่างสงครามเวียดนามเอื้อให้เกิดการแต่งงานระหว่างหญิงไทยกับทหารอเมริกัน ปัจจุบันการแต่งงานระหว่างหญิงอีสานกับชายต่างชาติเกิดขึ้นภายใต้บริบทสังคม โลกาภิวัตน์ซึ่งมีความแตกต่างไปจากสังคมในอดีต บทความต้องการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของปรากฏการณ์นี้ ซึ่งในด้านสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขทางสังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งนโยบายการพัฒนาประเทศที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสการเปลี่ยนแปลงสังคมโลก และในอีกด้านหนึ่งเชื่อมโยงกับแนวทางการศึกษาที่ใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมเป็นกลไกที่สำคัญของการผสมกลมกลืนทางเชื้อชาติระหว่างไทยกับจีน ระยะต่อมาปรากฏการณ์นี้ถูกมองภายใต้กรอบแนวคิดทันสมัย และเชื่อมโยงกับการขยายตัวของเศรษฐกิจภาคบริการและการท่องเที่ยว ที่ได้รับอิทธิพลจากการตั้งฐานทัพอเมริกันในประเทศไทยและนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของราชการขยายตัวของการย้ายถิ่นข้ามชาติตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ส่งผลให้การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมถูกมองภายใต้กรอบแนวคิดการย้ายถิ่น ในบริบทสังคมปัจจุบันที่การเคลื่อนย้ายอพยพของผู้คนเกิดขึ้นอย่างไร้พรมแดนทางพื้นที่ภูมิศาสตร์และทางวัฒนธรรม การแต่งงานข้ามชาติถูกวิเคราะห์ภายใต้กรอบคิดที่อิงกับเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้มีการวิเคราะห์ปรากฏการณ์นี้โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากร และชี้ให้เห็นว่าการแต่งงานกับชาวต่างชาติส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรครัวเรือนในชนบทอีสาน

มูลนิธิผู้หญิง (2543) ได้กล่าวถึงการค้าหญิงว่า มีผู้หญิงจำนวนไม่น้อยที่เลือกที่จะดำเนินอาชีพขายบริการทางเพศ เพราะเป็นหนทางหาเลี้ยงชีพของตนและครอบครัว เท่าที่จะทำได้ในทางเลือกที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้หญิงเหล่านี้มี โอกาสได้พบแขกชาวต่างชาติและมี โอกาสที่จะได้แต่งงานกับชาวต่างชาติมากขึ้น นั่นเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้หญิงไทยจำนวนไม่น้อยที่ผ่านอาชีพขายบริการทางเพศมาก่อนที่จะแต่งงานกับชาวต่างชาติ แต่ปัจจุบันรูปของการติดต่อขายชาวต่างชาติของผู้หญิงอีสานมีหลายรูปแบบ ทั้งการติดต่อทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ การส่งรูปภาพให้เพื่อที่อยู่ต่างประเทศเพื่อให้สามีให้ รวมทั้งธุรกิจนายหน้าในการหาคู่ต่างแดน โดยการให้ค่านายหน้าเพื่อที่จะหาคู่จดทะเบียนสมรส ซึ่งการจดทะเบียนสมรสอาจจะมีหรือไม่มีความสัมพันธ์ต่อกันในด้านพหุคูณกันก็ได้ จนกระทั่งเมื่อผู้หญิงหาคู่ที่แท้จริงได้ ก็จะทำการหย่าและจดทะเบียนสมรสใหม่กับชายที่ตนเลือก

รัตนา บุญมัธยะ (2548) เป็นการศึกษาเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงไทยกับสามีชาวต่างชาติโดยได้เน้นการศึกษาที่ประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงอีสานที่มีแต่งงานกับผู้ชายต่างชาติและได้อพยพไปอยู่ต่างประเทศกับสามี โดยพบว่าปรากฏการณ์การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมระหว่างผู้หญิงไทยอีสานกับผู้ชายต่างชาติในกรอบความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่น – โลก ทำให้เข้าใจวัฒนธรรมของโลกสมัยใหม่ ที่วัฒนธรรมไม่ได้ยึดติดพื้นที่อีกต่อไป และในด้านสายสัมพันธ์ของผู้หญิงอีสานที่มีต่อครอบครัวและญาติพี่น้องที่บ้านเกิด พบว่าไม่ได้เสื่อมสลายหายไปแต่อย่างใดแต่กลับยังคงรักษาสายสัมพันธ์นั้นไว้อย่างลึกซึ้ง แน่นเหนียว และในอีกด้านหนึ่งประสบการณ์การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมและการอพยพข้ามชาติทำให้ผู้หญิงอีสานได้สร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับพวกเธอเพราะได้รับการปฏิบัติดีดั่งเดิมเกี่ยวกับบทบาททางเพศ การแต่งงาน และเพศวิถีได้ถูกพิจารณาตรวจสอบและต่อรองความหมายกันมากขึ้น

วนิดา พลเชียงสา (2549) พบว่า วัยรุ่นร้อยละ 66.10 เคยดื่มแอลกอฮอล์ โดยเพศชายเคยดื่มมากกว่าเพศหญิง อายุเฉลี่ยดื่มครั้งแรก 9.41 ปี อายุต่ำสุด 8 ปี ในการดื่มครั้งแรกส่วนใหญ่ดื่มเบียร์สาเหตุที่ดื่มครั้งแรกส่วนมากร้อยละ 80.34 เพราะอยากลอง ด้านทัศนคติส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทั่วไป แต่มองว่าการดื่มของผู้ชายเป็นเรื่องปกติ ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับมาตรการทางกฎหมาย มาตรการของชุมชนในการแก้ไขปัญหาคือการห้ามขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในช่วงเทศกาลงานบุญ และให้ครอบครัวดูแลบุตรหลานอย่างใกล้ชิด ปัญหาและอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาพบว่าครอบครัวยังไม่ตระหนักในปัญหาเนื่องจากขาดความรู้ ผู้นำไม่ได้ทำตามบทบาทเนื่องจากยังไม่เข้าใจในบทบาทและขาดความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย แนวทางแก้ไขปัญหาคือควรให้ความรู้เกี่ยวกับโทษและพิษภัยของเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และความรู้เกี่ยวกับกฎหมายควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แก่ผู้ประกอบการและวัยรุ่น รวมทั้งกระตุ้นบทบาทของผู้นำในการใช้กฎหมายและมาตรการของชุมชน

ศุภวัฒนากร วงศ์ธนวิสุ และคณะ (2548) การศึกษาพบว่าสตรีอีสานที่แต่งงานกับชาวต่างชาติมีอายุเฉลี่ย 35 ปี ส่วนใหญ่แล้วจบการศึกษาระดับใช้ประถมศึกษาปีที่ 4 มากกว่าร้อยละ 70 ซึ่งเป็นผู้ที่ผ่านการแต่งงานครั้งแรกกับสามีคนไทยมาแล้ว แต่ต่อมาได้เลิกรากับอดีตสามีคนไทย โดยส่วนใหญ่มีลูกติด

1 คนและได้เริ่มต้นชีวิตใหม่กับสามีชาวต่างชาติ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นชาวยุโรป โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศเยอรมัน อังกฤษ และกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย สามีชาวต่างชาติมีอายุเฉลี่ย 50 ปี และประมาณหนึ่งในสี่ของผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีรายได้เฉลี่ย 60,000 บาทต่อเดือน แต่ภรรยาไม่สามารถระได้ว่า สามีจบการศึกษาและประกอบอาชีพ สามีต่างชาติร้อยละ 30 ในการศึกษาครั้งอาศัยอยู่กับภรรยาเป็นการถาวร ซึ่งกลุ่มนี้เป็นผู้ที่เกษียณอายุแล้วทั้งสิ้น ส่วนที่เหลือเดินทางระหว่างประเทศไทยและต่างประเทศ

สายใจ ชื่อคำ (2542) พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์ของนักเรียนวัยรุ่น ได้แก่ อิทธิพลของเพื่อนสนิทที่คบหาสมาคมด้วย ความผู้พันซ์ต่อบิตามารดาในระต่ำ ความผูกพันต่อครูและโรงเรียนในระต่ำ และจากการวิเคราะห์เพิ่มเติมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภูมิหลังทางสังคม กับพฤติกรรมการดื่มเครื่องแอลกอฮอล์ของวัยรุ่น พบว่าการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของบิตามารดา มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์ของนักเรียนวัยรุ่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สุวรรณณี แสงอาทิตย์ (2550) ผลการศึกษาพบว่า วัยรุ่นที่มีสุขภาพปกติและเจ็บป่วยเรื้อรังเป็นผู้ที่อาจมีการเสพยาเสพติดและมีการคบเพื่อนที่ไม่เหมาะสมได้ โดยพฤติกรรมการคบเพื่อนที่เสี่ยงสามารถชักนำให้วัยรุ่นมีการเสพยาเสพติด ดังนั้นการดูแลด้านการคบเพื่อน การให้ความอบอุ่นในครอบครัว และส่งเสริมการรับรู้บทบาทผู้ป่วยที่เหมาะสมในวัยรุ่นที่เจ็บป่วยเรื้อรัง เป็นเรื่องสำคัญในการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงด้านการเสพยาเสพติดในวัยรุ่น

อภิรัฐ จันทร์เทพ (2546) ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมปัญหาของนักเรียนวัยรุ่น โดยภาพรวมแล้วนักเรียนได้แสดงพฤติกรรมอยู่ในระดับปานกลาง ชอบเลียนแบบคารา นักร้อง ที่มีชื่อเสียงตามแฟชั่น เลี้ยงฉลอง เมื่อแข่งขันกีฬา สอบเสร็จ และส่วนที่แสดงออกมากที่สุดคือ นักเรียนวัยรุ่นมีการเลี้ยงฉลองกัน เมื่อมีงานบุญเทศกาลต่างๆ

อุรยา วงศ์ไชยคง (2547) ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาภาพยนตร์โฆษณาเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ทางโทรทัศน์ 59 ชิ้นงาน มีทั้งสิ้น 6 แนวคิด แนวคิดส่งเสริมการบริโภค สัมพันธภาพ ส่งเสริมสรรพคุณสินค้า การช่วยเหลือสังคม คำคมและการขาย